

Tavaly ősszel Lengyelországban parlamenti választásokat tartottak. A választások eredményeként a korábbi kormánypárt, a Jog és Igazságosság Párt (lengyelül Prawo i Sprawiedliwość, PiS) elvesztette a hatalmat, a Polgári Koalíció vezetésével új kormány alakult. Az új kormány első intézkedései között a sokat kritizált lengyel közszolgálati média függetlenségének helyreállítására tett kísérletet. Szakértő vendégeinkkel arról beszélgetünk, hogy ez a kísérlet sikeres-e, és milyen tanulságokkal szolgál Magyarország számára. Ez a cikk a 2024. április 9-én az ELTE BTK-ról élőben közvetített beszélgetés szerkesztett változata.

Polyák Gábor

Mi történt az elmúlt időszakban, illetve miért kellett valaminek történnie az elmúlt időszakban? Eről és ennek a médiajogi, illetve médiapolitikai következményeiről fogunk beszélgetni. Partnerek ebben a beszélgetésben Zgut-Przybylska Edit, aki Lengyelországban él, politológus, szociológus, és a Lengyel Tudományos Akadémia munkatársa; illetve Mitrovics Miklós, aki az ELTE-n végzett történelem és lengyel szakon.

Zgut-Przybylska Edit

Én összehasonlító kutatást végzek a lengyelországi és magyarországi demokráciák leromlása között, aminek fontos pillére a média állapota, annak a foglyul ejtése, hogy ez milyen eszközökkel történik. Amire én a hangsúlyt helyezem, az főként az informalitás, tehát hogy milyen nem jogi eszközökkel "instrumentalizálják" a médiumokat ezek a kormányok. Amíg a Jog és Igazságosság volt hatalmon, addig nekem rengeteg muníciót biztosított, hogy ezeket a párhuzamokat és különbségeket megvizsgáljam.

Mitrovics Miklós

Én elsősorban a magyar-lengyel kapcsolatok történetével foglalkozom, de az elmúlt bő 15-20 év úgy alakult, hogy botcsinálta politológus is lettem, ami azt mutatja, hogy Magyarországon rettentő kevés olyan külpolitikai újságíró, elemző, politológus van, aki a környező országok nyelvét, kultúráját, politikáját ismeri, és ezt tudja kommentálni is.

PG

2015 az az év, amikor a Jog és Igazságosság nyert Lengyelországban. Akkortól hirtelen Magyarország nem egyedül volt abban a rövidke névsorban, akikkel állandóan baj volt többek között a médiaszabadság tekintetében.

Z-PE

Ez a 8 éves Jog és Igazságosság kormányzás nagyon sok konkrétumot adott arra, hogy az autokratikus gondolkodású vezetők másolják egymás demokráciaromboló intézkedéseit. Ebből Jaroslaw Kaczynski nem is csinált titkot, és van ez a sokak által idézett mondása 2011 körülről ["Lesz még Varsó Budapest"], és ez nagyon igaz volt a médiára is. A médiaszabadság Lengyelországban 8 év alatt a 18. helyről az 57. helyre esett vissza, hogyha például csak a WordPress Freedom Indexet nézzük.

Én összesen négy pontban látok hasonlóságot a PiS és a Fidesz átalakítási meg foglyul ejtési módszerei között. Ez a Fidesz részéről sikeres vállalkozás volt, egy véghezvitt, sőt sikerre vitt produkció, a volt lengyel kormánypart részéről pedig volt [ami], hogy megvalósult, és volt, [ami] egyszerűen csak szándék maradt, mert végül elhalt.

Az egyik legalapvetőbb, az a közmédia, amit szinte teljesen magyar [jellegű] propaganda csatornává alakítottak. Lengyelországon két közszolgálati műsorszolgáltató van, az egyik a TVP (ejtsd: té-fau-pé), amely országos, regionális és tematikus televíziós hálózatokat üzemeltet, és van a Radio Polska, ami öt országos hálózatot és számos regionális állomást működtet.

Ezek 2015-től a magyarországihoz hasonló minőségben és mennyiségben kezdték el gyártani a kormányzati propagandát a PiS megrendelésére. Tehát a közmédia egy politikai polarizációs eszköz lett, olyan üzenetekre hangolták például, hogy az ellenzék veszélyesebb, mint a COVID vírus, tehát ez volt például egy ilyen központi üzenet, vagy az ellenzék egzisztenciális fenyegetés a lengyel népre - ezek magyar füllel elég ismerősek.

Vagy hogy Donald Tusk, az ellenzék akkori vezetője, mostani kormányfő, egy orosz-német kettősügynök, hogy tönkre akarja tenni a lengyel katolikus családi értékeket, mert ki akarja árusítani Lengyelországot Németországban. Ezek csak ízelítők. Ami nagyon fontos, hogy ebben komolyan mekkora forrásokat öltek: gondosan szelektált kommentátoroknak meg politikai véleményvezéreknek jövedelmező összegeket fizettek rendszeresen a tévében például arra, hogy részt vegyenek ezekben a műsorokban, visszamondják a kormánynak a trópjait, stb.

A második hasonló pont az állami hirdetéseknek az átcsatornázása, fegyverként való használása. A kormányközeli médiákhoz pakolták ezeket a forrásokat, ami együtt járt azzal, hogy a kormánytól független médiumoktól elvontak nagyon sok forrást, vagy legalábbis nem

fértek már hozzá. Azok az állami hirdetések, amik állami cégeken keresztül televíziós támogatásra mentek, azoknak a 96%-a konkrétan két televízióhoz folyt be, az egyik nagy része maga a közmédia volt, a másik pedig a Polsat, ami nem volt kifejezetten konkrét instrumentum, viszont nem nagyon kritizálta [a kormányt], vagy legalábbis nagyon nem állt bele ezekbe a kritikus hangokba a kormánnyal szemben. Tehát 2,5 milliárd eurónyi összegnek megfelelő állami pénzekről van szó ez alatt az időszak alatt. Ezeknek egy nagy részét olyan bankokon keresztül csatornázták be, amik például a PKO BP vagy a Santander, amik mind a volt miniszterelnök Mateusz Morawieckihez köthetők.

A harmadik hasonlóság a külföldi tulajdon visszaszorítására tett kísérlet, és ez nagyon fontos, hogy ez részben kísérlet maradt.

Éveken keresztül azt próbálták sulykolni, hogy a média úgynevezett "repolonizációja" szükséges, lengyel kézbe kell venni ezeket a médiumokat, ahol a célban a legnagyobb nem kormányzati független televízió, a TVN volt, legalábbis célzottan ráépítettek fel egy Lex TVN-t, a külföldi tőke kiszorítására vonatkozó törvényt. Ez nem járt sikerrel, mert egyrészt óriási nyomást helyezett az Egyesült Államok a lengyel kormányra, hogy ez ne történjen meg, és végül Duda elnök meg is vétozta a dolgot.

Amivel viszont sikerrel jártak, az a vidéki sajtó nagy részének a ledarálása vagy bekebelezése, átállítása volt. Itt az állami vállalatok kapták a kulcsszerepet ebben a folyamatban. Nem igazán oligarhizált a rendszer, vagy nem úgy, mint otthon, és állami cégeket ösztönöztek arra, hogy ezeket a folyamatokat beindítsák.

Itt a PKN Orlen olajóriás volt a kulcsszereplő, Daniel Obajtek, aki egyébként egy PiS-es volt polgármester, ezt ő vezényelte le, felvásárolták a vidéki médiumokat, pl. a Polska Press kiadót és mindegy 17 milliós eléréssel rendelkeztek rögtön. Ezek a PiS-nek nagyon fontos kulcsfontosságú településeken fontos médiumok voltak.

Konkrétan azt láttuk, hogy a Jaroslaw Kaczyński kézzel így belenyúlt a folyamatba, és a helyi lapoknak az új vezetőségét, politikailag megbízható főszerkesztőt jelölt ki. Mindez már a választásokra való ráhangolásra történt. Ez nem csak magyarországi dolgokra, hanem a Gazpromnak a taktikai manőverezésére is hasonlít Oroszországban.

És a negyedik hasonlóság az intézményes környezet átalakítása. Hogy bebetonozták maguknak a Nemzeti Közzolgálati Tanácsot, vagy a Nemzeti Médiatanácsot, olyan intézményeknek a működését, amik nem csak a közmédia, hanem a teljes média szakmai működéséért felelnek.

Ezek nagyon fontosak, mert ezek adnak adott esetben zöld utat felvásárlásoknak, átalakításoknak, vagy a PiS-nek kedvező médiafúzióknak, és hagyták jóvá többek között a független média pénzügyi büntetéseit is, ami elég gyakori volt. És voltak még különböző dermesztő hatások, volt ott is Pegasus lehallgatás, mert nagyon sok jogi eljárást indítottak újságírók ellen, szóval több ilyen chilling effekt egyszerre érvényesült.

PG

Az egészet keretbe foglalja egy Tusk kormány előtte is, meg utána is. A Kaczynski-kormány esetében Orbán mindig azt mondta, hogy egy új egyensúlyi helyzetet kellett létrehozni a médiában, mert addig a másik oldalnak volt túlsúlya. Mi vezetett ahhoz, hogy ez a polarizáció annyira kiélezte ott is a politikai helyzetet, hogy az ellenzék már ellenségé vált?

MM

2015 valóban egy válaszvonal, a lengyel demokrácia-, illetve, ha most itt kifejezetten a médiáról beszélünk, akkor lehet mondani a lengyel médiatörténetben is. Nem véletlen, hogy 2015-16-ban lényegében a világ legfontosabb véleményformálói mind arról írtak, hogy Lengyelország elindul az Orbáni úton, és Lengyelország valami olyasmi lesz, mint amilyen 5 év alatt, akkor 2010-től 2015-ig terjedő időszakban, a magyar politikai, gazdasági, társadalmi berendezkedés átalakult.

Én ezt már akkor sem így láttam, hogy ez teljesen olyan lesz, abban viszont teljesen biztos voltam, hogy ha Magyarországon sikerül is egy ilyen átalakítás, Lengyelországban nem fog. Magyar Bálinttal írtunk 2016 nyarán egy kétrészes esszét az Élet és Irodalomban, amelyben összehasonlítottuk a magyar és a lengyel társadalomfejlődést, és ennek a legfőbb üzenete az volt, hogy Lengyelországban a Kaczynski által eltervezett autoriter rendszer meg fog bukni, létre sem fog jönni. Most mondhatnám, hogy igazolt minket a történelem, de ez bele volt kódolva a lengyel társadalmi és politikai életbe.

Valóban megpróbálták ezeket lemásolni. A PiS, tehát a Jog és Igazságosság ugyanúgy viszonylag új párt, mint a Polgári Platform, amely most Polgári Koalíció néven fut. A 2000-es évek elején létrejött mindkét párt ugyanabból az alomból, a lengyel Szolidaritás mozgalomból alakult, hogy a posztkomunisták ellen a nemzeti jobboldal harcoljon. Világnézeti különbségek és ellentétek már a 80-as években ellenzékben is léteztek közöttük, ez végigment a 90-es években, de 1997 és 2001 között lényegében együtt kormányoztak, Szolidaritás Választási Akció néven.

Mi volt a baja a PiS-nek? Hogy nincs médiája. A Szolidaritásnak volt egy médiája, ez az 1989-ben létrehozott Gazeta Wyborcza nevű napilap, ami Választási Újságot jelent magyarul. Ezt 1989-ben az első választásokra hozta létre a Szolidaritás.

Csak hogy ez a Szolidaritásnak a liberális szárnyához kötődött. Ennek alapító főszerkesztője és mai napig hivatalban levő főszerkesztője Adam Michnik, aki az 1970-1980-as évek ellenzékének legismertebb alakja.

A PiS-nek a 2000-es évek óta vesszőparipája volt, hogy ez a kerekasztal-tárgyalásokon létrehozott új rendszer, a harmadik köztársaság lényegében egy sikertelen történet, és létre kell hozni a IV. köztársaságot: teljes megtisztulás kell. Idővel rájöttek, hogy saját média is kellene.

Egyébként azért ez a nevünk, hogy Jog és Igazságosság, vagy Törvény és Igazságosság, mert lengyelül a prawo ezt is jelenti, ez onnan ered, hogy a Lech Kaczyński, Jarosławnak az elhunyt ikertestvére még igazságügyminiszterként, a Szolidaritás-kormányban azt mondta, és le is mondott, hogy ez az állam teljesen romlott, tele van ex-KGB-s befolyással, hálózattal, ami az egész gazdaságot átfonja, és majd a negyedik köztársaságban a törvénynek és az igazságoságnak kell érvényesülnie. Tehát innen a név, és nem mondanám, hogy ez illegitim és eleve rossz elképzelés volt. Az más kérdés, hogy mi lett belőle. Hozzáteszem, hogy amikor a szétbomlott Szolidaritás-kormány után a posztkomunista baloldal jutott hatalomra és megbukott, akkor 2005-ben a választási kampányban úgy volt, hogy a PiS és a Polgári Koalíció (vagy akkor még Platform) közösen fog kormányozni.

Csak a választások után derült ki, hogy ez nem így lesz, mert a PiS egy kicsit megnyerte a választást, és inkább két kis radikális, elég vállalhatatlan párttal alkotott kormányt. 2007-ben innen indul a Tusk-kormányzás, ami európai szemmel, meg szerintem lengyel szemmel is sikertörténet volt.

Ennek ellenére a demokrácia már csak ilyen, el lehet veszíteni választásokat, hogyha valaki nem folytat jó kampányt, vagy belealszik, vagy azt gondolja, hogy mindenki elégedett, miközben azért mindig vannak elégedetlen rétegek, és mindig meg lehet lovagolni ezeket az igényeket. 2015-ben valóban jött a PiS, és ekkor már ebben talán hasonló a Fideszhez, hogy tanulva az első kormányzásból már tudta, hogy kell saját média, és kézenfekvő volt a közmédia átvétele, illetve a megyei lapok későbbi átvétele.

Tudtommal még ma is jogi viták folynak arról, hogy ez mennyire volt jogszerű, és milyen szabálytárságot követtek el. Az olajtársaság élén álló [Daniel] Obajteket már az új kormány

leváltotta és nem lennének nagyon meglepve, hogyha pár hónapon belül valamiféle bírósági eljárás is indulna vele szemben, hiszen ezt a kormány a százpontos programjában is meghirdette, illetve hát ez már elhangzott azóta is Donald Tusk részéről, hogy ez meg fog történni.

Innentől kezdve a megyei lapok átvétele és az Orlen tulajdonlása is lehet, hogy a jövőben meg fog változni. Az online térben talán ez a 16 milliós elérés, ez amit Edit mondott, jelentős. Maguk a lapok jelentéktelenek, olyan, mint Magyarországon a Tolna Megyei Népújságtól kezdve a Petőfi Népén át a Dunántói Naplóig.

A példányszám 1300-tól max. 10 ezerig megy, talán a Gazeta Pomorszka, az északi részen lévő lap 15.000 példányszámos. Tehát ezek jelentéktelenek. Valóban ez a naszemiasto.pl, a mivárosunk.pl, és ki lehet választani az adott várost, így ez egy nagy elérésű lap. De azért azt gondolom, hogy ez tartalmilag messze van attól, hogy ezzel önmagában hatalmat meg lehessen tartani, mondom azért, mert Lengyelországban van nyomtatott piac, ami Magyarországon lényegében megszűnt az elmúlt években, hát van, de legyünk őszinték, nincs.

Lengyelországban mindenképpen kiemelném a Gazeta Wyborczą, amelyet még most is közel 40 ezres példányszámban nyomják minden nap és 2020-ban Európa tizedik legolvasottabb nyomtatott napilapja volt, Ez szerintem most sem nagyon változott. A Gazeta Wyborcza soha nem vált kormánylappá, akkor sem, amikor éppen liberálisabb vagy baloldali kormány volt, tehát nagyon ügyesen manőverezték az aktuális szerkesztőik, viszonylag állandó szerkesztőgárda.

Ez egy hatalmas médiabirodalom része. Az Agora nevű cégnek van online televíziója, a Wyborcza TV, van mozhálózat, multiplexek, van több rádiója, egy TOK FM, kereskedelmi rádiói, zenei is és van 36 helyi rádióadójuk, ott a Radio ZET, ami szintén fogható az ország legtöbb részében. Van óriásplakát birodalma, ami nagy különbség Magyarországgal szemben. És hát a weboldal, maga a wyborcza.pl és a gazeta.pl is a legolvasottabbak közé tartozik. Egyébként a Gazeta Wyborczánál napilapban csak két bulvárlap jelenik meg nagyobb példányban, a Fakt és a [Super] Express.

A másik nagyobb lap a Rzeczpospolita, ami köztársaságot jelent, szintén 30 ezres példányszámban, egy régi kereszténydemokrata lap a 30-as évekből, amit a kommunista időszakban a kormánylappá tettek, majd függetlenedett. Az internetes oldala az rp.pl az egyik legrégebbi Lengyelországban, mint Magyarországon az Index, 1997-98-tól létezik. Tegyük

hozzá, hogy minden fizetős Lengyelországban, hogy semmit nem lehet ingyen olvasni, tehát a Gazetát sem, meg a Rzeczpospolitát sem, meg semmit.

Na most a Rzeczpospolitában éppen a kampányban vásárolta be magát Soros György egyik cége. Ez inkább egy konzervatív szemléletű lap, tehát ez nem liberális lap, de ez is független, tehát ez soha nem vált a PiS kormánylapjává. Ezen kívül vannak még gazdasági jellegű napi lapok, mint a Dziennik Gazeta Prawna, szintén majdnem 30 ezeres példányszáma van.

A heti lapok szintén nagyon jelentősek. Van Newsweek Polska Lengyelországban, azt ne felejtjük el, hogy Magyarországra [a Newsweek] valamiért soha nem jött be. Ott a Polityka című hetilap, ami az 50-es évek óta létezik. Úgy alakult, mint az Élet és Irodalom 1956 után, de nem ilyen, hanem magazin formátumban, egy színes-szagos, vastag lap.

Aztán még volt a Wprost, az megszűnt pár éve, de mindenesetre a Newsweek és a Polityka óriási erő a Kaczynski-féle kísérlettel szemben. Megpróbálták egyébként napilapot is létrehozni a PiS nyolc éve alatt, és 2005 és 2007 között is megpróbáltak, mindegyik hamvába holt, valamik léteznek, de ezek komolytalanok.

Hetilap terén jobban állnak, ott néhányat sikerült létrehozniuk, de ha azt mondom, hogy a Polityka majdnem 90 ezer példányszámban jelenik meg, míg a Gazeta Polska hetilap, ami a PIS-hez kötődik, 20 ezerben, akkor érezzük a különbséget, vagy a Newsweek is 60 ezer fölött van.

Tehát létezik független, önálló nyomtatott sajtó, és ezek mögött mind áll internetes oldal. A Gazeta Wyboczanak regionális kiadásai is vannak, tehát egy komoly melléklet mindig az adott vajdaságban, ami a vajdasági hírekről szól.

A PiS-ben most jöttek rá választások után, hogy nincs médiájuk, mert a közszolgálatot a kormányváltással elvesztették. Tehát mindent ezek a kísérletekre tettek föl, főleg a nyomtatott lapokra, ezek szerintem nagyon nem veszik fel a versenyt. És vannak saját televízióik, amiket most próbálnak felfuttatni, mint a Republika TV, de ezeket a saját híveiken kívül más nem nézi.

Nyilvánvalóan egy köztévét bekapcsolt az utolsó faluban élő nyugdíjas templomba járó házaspár is, de ezeket már nem annyira fogja, főleg nem, amikor csak online mehet.

A külföldi befolyásról azt meg kell említeni, hogy Lengyelországban van a közszolgálati televízió egyik hírtévés verziója, úgy, mint a Magyar m1, amin egész nap hírek mennek: ez a TVP Info. Viszont mellette, ha egyet kapcsol az ember, akkor ott van a TVN24, ami amerikai tulajdonban van, és szintén egy 24 órás hírcsatorna ("te-fau-en" -- a lengyelben nincsen

szimplavé, és ezt németesen mondják. Duplavé van, de a tévé az szimplavével van, nem polonizálták a szavakat). Ennek vannak szórakoztató csatornái is. Megpróbálták a 8 év alatt a TVN24-et is eljelenítetleníteni, kinyírni csúnya szóval, átvenni, csak hát tudjuk, hogy Lengyelországnak van egy specialitása: az amerikai kapcsolat, ez a No1 biztonságpolitikai program megkérdőjelezhetetlen. A PiS számára is megkérdőjelezhetetlen volt, és elég volt, hogy legmagasabb szintről szóljanak, a Washingtonból nagykövetségről, hogy ezt nem kellene, és ezzel azért le is álltak szépen, mert egyszerűen túl kockázatos Lengyelország számára. Tehát ebbe már nem ment bele például, ez is egy óriási különbség: Magyarországon egy amerikai televízió "átvétele", vagy törvényi módon nehéz helyzetbe hozása nem jelentett volna problémát a magyar kormány számára az elmúlt 14-15 év alatt. Lengyelországban ez vörös vonal volt. Megpróbálták, de mivel odafigyeltek rá, nem csinálták. Szóval nagyon más a média helyzet.

Az volt az egyik fő ok, ami miatt szerintünk nem fog sikerülni ennek az autoriter rendszernek a létrehozása, hogy Lengyelországban a civil társadalom, a középosztály, és ennek az önszerveződő képessége összehasonlíthatanul nagyobb, mint Magyarországon.

Ezt Magyarországon nem mindig látják, ezért csodálkoznak, mikor ilyet mondok nekik, de innen kiválóan látszik Magyarországról.

PG

Mit nem adnánk egy Gazeta Wyborczaért, meg egy 40 milliós piacért... Ugorjunk a másik felére ennek a keretes történetnek, illetve ennek a kezdetére. Egy rendes választáson sikerült leváltani a Kaczyński-kormányt - hogy nézett ki ez a választási kampány? Most arról kaptunk egy képet, hogy az erőviszonyok nem voltak annyira kiegyensúlyozatlanok, hogy ne lett volna ereje az ellenzéki hangnak. Milyen médiafelülettel és reprezentációval indult az ellenzék, és mi volt a kormány részéről a stratégia?

Z-PE

Eleve diverzifikáltabb volt ez a piac már akkor, amikor ugye a pénz belépett, tehát részben ennek következtében a Kaczyński-kormány nem tudta olyan mértékben leuralni a társadalmi nyilvánosságot, és kiüresíteni a helyi autonómiákat, mint Magyarországon.

Ezzel együtt PiS intézkedései alaposan kihatottak a választás minőségére éveken keresztül. Az EBESZ választási jelentései többször megállapították, hogy nem csak a közmédiát, de a vidéken átszervezett médiának egy részét is választási előny megszerzésére használták éveken keresztül,

hogy pártpropaganda egyoldalú terjesztésére szolgáljon. Ennek eredményeként a lengyelek a magyar társadalomhoz hasonlóan - lehet, hogy nem ugyanúgy, de hasonlóképpen - nagyon sok esetben dezinformációnak voltak kitéve.

Tehát különböző médiumok, mondjuk kevésbé jelentékeny, de helyi szinten fontos, rendszeresen járatott, vagy adott esetben a párt által instrumentalizált és tolt, mint mondjuk a Polska Press, különböző kampányokat futtattak gyűlöletkeltő jeleggel, LMBTQ kisebbségek ellen, migrációs, ilyen-olyan-olyan kérdésekkel szemben. A legutolsó választási kampányban rengeteg hirdetést toltak az internetre és a közösségi felületekre. Tehát próbáltak eljutni szélesebb közönséghez.

Ezek nagyon monolitikus stílusban felépített kampányok voltak, és például a köztelevízióknak az egyik volt munkatársa is elismerte, hogy "rosszabb propagandát közvetítettünk, mint a kommunista rezsim, hogy támogassuk a kormány választási kampányát". Tehát egyértelmű, hogy nagyon súlyosan aláásták az állam és a volt kormánypárt demokratikus szétválasztását ezzel a folyamattal.

Mit csináltak konkrétan? Hiába vert az Oroszország ukrajnai háborúja éket diplomáciai szempontból a lengyel és magyar kormány közé egy időre, Orbán Viktornak a miniszterelnöki, tehát a szakértői csapata a színpalak mögött tanácsokkal látta el a Jog és Igazságosság kampánystábját, ami ugye végül sikertelen lett, vagy olyan szempontból sikertelen lett, hogy nem sikerült kormányt alakítani. Ezt a Polytika című hetilap hozta nyilvánosságra, hogy Habony Árpány embereiről volt szó, és hogy itt az volt a cél, hogy elhitesse a társadalommal, hogy a Donald Tusk a lehető legnagyobb egzisztenciális fenyegetés Lengyelországnak, nagyobb, mint Oroszország vagy bármi más.

Eköré felhúztak egy népszavazást, négy témakörrel, ami szintén mind a Tuskra volt visszajövedhető, hogy Tusk kiárúsítja Lengyelországot a németeknek, veszélyezteti az ország biztonságát, mert illegális migránsok majd előzölik az országot, és hogy ledöntené konkrétan a lengyel-orosz határra épített kerítést.

Tehát minden erővel abban az irányban akarták tematizálni a közvéleményt, hogy migrációs nyomás alatt van az ország. Ez egyébként nem volt alaptalan: igaz volt abban a szempontból, hogy a választást megelőző hónapokban a lengyel kormány nagyon elszánt küzdelmet folytatott elsősorban a Belarusz határon azért, hogy a Putyin meg a Lukasenka által lényegében odaszervezett közel-keleti migránsok ne jussanak be az Európai Unió területére. Tehát ez nem egy légből kapott valami volt. De ezen az alaphelyzeten óriásit tekert a propaganda, és azt

sulykolták, hogy ha az ellenzék győz, akkor erőszakos migránshordák fogják elárasztani Lengyelországot. Ez is nagyon ismerősen cseng a magyar füleknek... Szóval volt egy nagyon erős morális pánik, ami bevált 2015-ben, nagyon jól működött 2019-ben, kétszer lehetett vele választást nyerni, és most is megvoltak róla győződve a Moravieckiék, hogy ez az orbáni stratégia biztos, hogy jó lesz. Azt nem vették észre, hogy van egyfajta erjedés a lengyel társadalomban, abból a szempontból, hogy itt már nem csak a menekültekkel kapcsolatban vannak aggodalmak meg félelmek, hanem a mindennapi megélhetésben, a stabilitás hiányában, esetleg a jogbiztonság hiányában látták a fenyegetés forrását, nem beszélve az abortusz szigorításáról, ami abszolút visszaütött a kormányra.

Tehát erre érzett rá jobban az ellenzék, és ők így a civil szervezetekkel egy picit mintha jobban rezonáltak volna arra, hogy hogyan lehet megmozgatni azokat, akik adott esetben politikai inaktívok, lásd, 30 év alattiak, nők, stb., őket jobban be tudták mozgatni, és hiába kapott ugyan nominális többséget Jaroslav Kaczynski erőblokkja, nem tudtak többséget alkotni a törvényhozásban. Tehát ők kapták a legtöbb szavazatot, de ez már nem volt elég arra, hogy meg is tartsák a hatalmat. Ez egyébként részben most visszaköszön a vasárnapi helyhatósági választások eredményén is. Megint a PiS jött ki elsőként, tehát ők kapták a legtöbb szavazatot, de megint nem fogják tudni lefordítani arra, hogy többséget alkossanak a különböző helyi önkormányzatokban, vajdasági vezetésekből, stb. Tehát nincsen feltétlenül olyan erős média-háttérbázisa már a Kaczynskiéknek, mint volt, de a párt nem megy sehova, erőforrásokat be tudnak továbbra is mozgatni, el tudják juttatni valahogy az üzeneteiket a választókhoz, rá tudnak játszani a demokratikus átalakításokra, intézkedésekre vonatkozó társadalmi szorongásokra, legalábbis a saját táborukon belül.

Szóval azért ezt itt nem írnám le, hogy ők most akkor eltűnnek a süllyesztőben, sőt nagyon is ott vannak az élvonalban, és továbbra is építkeznek, hogy a lehető legtöbb csatornán terjesszék a narratívájukat.

PG

A beszélgetés apróját az adta, hogy aztán megkezdődött a közszolgálati médiának az újbóli átalakítása a demokratikus viszonyoknak megfelelően, és hogy ez elakadt. Ez most hol tart?

MM

Hogy miért nem sikerült leuralnia tartósan a PiS-nek a médiát, ebbe az is belejátszik, hogy Lengyelországban más a választási rendszer.

Hogy bár a legtöbb szavazatot kapja, de nem tud kormányt alakítani, ez annak köszönhető, hogy itt többé-kevésbé arányos választási rendszer van, nincs egyéni mandátum. Tehát nincs az, mint Magyarországon, hogy a 200 mandátumból 106-ot egyéniben meg lehet szerezni, relatív többséggel, és valaki kap 35%-ot, csak a többiek kevesebbet, viszi a mandátumot. Ez nincs Lengyelországban. Itt listákra szavaznak, nagyjából arányos. A győztest kicsit kompenzálják, de messze nem annyira, és ha belegondolunk, hogy 2015-ben csak a baloldal szerencsétlenkedésének köszönhetően lett mandátumtöbbsége a PiS-nek, azaz, hogy a baloldal egy koalícióban indult, és nem volt elég neki az 5%-os küszöb, hanem 8 kellett volna, 7,6 körül értek el emlékeim szerint.

Ezzel átrendeződtek a mandátumok. És így lett öt fős mandátumtöbbsége, aztán utána hárommillió szavazattal többet kapott ugyan négy évvel később a PiS, de az is csak öt fős mandátumtöbbségre volt elég. Ráadásul az utolsó majdnem másfél évben már kisebbségben kormányzott a PiS. Ez kívülről nem látszott, de Lengyelországban soha nem volt alkotmányozáshoz elegendő többsége, a Jog és Igazságosságnak, ezért sem az alkotmányt, sem a sajtótörvényt nem tudta annyira alapjaiban megváltoztatni, mint ahogy ezt Magyarországon sikerült.

Sok tekintetben megváltoztatták, és beültették természetesen a saját megbízható embereiket.

Lengyelországban ezért nem tud, ahol egyéni mandátum van, ez ugye például a polgármesterválasztás, ami ugye tegnap előtt szemtanui lehetünk. Nincs egyetlen egy város sem, ahol megszerezte volna a PiS az első fordulóban a polgármesteri széket. Sőt, azt hiszem csak kettő olyan város van, ahol az első helyről várhatja a PiS-es jelölt a második fordulót. Még az olyan vajdaságokban is, ahol egyébként a vajdasági közgyűlést fölényesen megnyerték listán a PiS-esek, ott sem nyertek PiS-es polgármesterek. Vagy független nyert, vagy mostani kormánypárt.

És ez így volt az előző öt évben is, tehát úgy kormányoztak, hogy az akkor ellenzékben lévő Tusk-féle társaság vagy függetlenek uralták a városokat. Tehát ez is egy óriási különbség.

Visszatérve a médiára, valóban elképesztő negatív kampányt folytattak, szerintem baromi rosszul használták a médiát, függetlenül attól, hogy ezt tanácsolták-e nekik, vagy saját kútfőből vették, de hát lényegében ezt a választást a 100% negatív kampányra építették, Tusk volt maga a patás ördög, el is hangzott, hogy ördög, meg sátán, meg nem tudom mi, tényleg Lengyelországot a romlásba viszi. Csak a napnál világosabb volt, hogy ez egy hülyeség - az az ember, aki az Európai Unió egyik legfőbb intézményének az éléről jön, ahol eltöltött öt évet,

majd az Európai Néppárt frakcióját vezette, majdnem két éven keresztül, és a jogállamiságban észlelt hiányosságok miatt, hogy finoman fogalmazzak, az Európai Unió nem folyósít Lengyelország számára évek óta pénzt, és jön Donald Tusk, aki azt ígéri, hogy én mint az EU-ba beágyazott, jó kapcsolatokkal élő figura, aki egyébként azt ígérem, hogy visszahozom a jogállamiságot és annak garanciáit, megszerzem Lengyelországnak ezt a töménytelen mennyiségű pénzt, akkor, hát józan paraszti ésszel is, hogyan akarja romlásba dönteni Lengyelországot... Most ki is derült, 130 milliárd euróról van szó, ami nem kevés pénz, még egy jól menő lengyel gazdaságban sem. Tehát ez egy rendkívül eltévesztett és rossz kampány volt, kétségkívül pénzt-paripát-fegyvert bevetettek, és a minőség szerintem az sokkal jobb, mint a magyar televízió, szerintem elképesztő profi műsorokat gyártottak.

Gondolok itt a Reset című dokumentumfilm-sorozatra, ami Donald Tuskot Putyin embereként mutatta be, meg az egész volt kormányát, és ezzel riogatott. Nagyon profin meg volt csinálva. Más kérdés, hogy hazugságra épült az egész, meg a hatalommal való visszaélésnek a tipikus esete volt, amikor mondjuk levéltárból kihozogattak titkos iratokat, és persze szelektíven, és mutogatták a nézőknek.

Én történész vagyok, örülnék, ha csak így bemennék a levéltárba, és egy pár évvel ezelőtti dokumentumot csak úgy odaadnának nekem. Természetesen nem adnak, sehol a világon. De én nem is voltam a Reset készítője. Úgyhogy dramaturgiailag nagyon nagyon jól föl voltak ezek építve, profin, csak éppen nem működtek, nem működhetek, hiszen a kiválasztott célszemély nem Lengyelország ellensége.

Ez még utána mobilizált is az egyébként hagyományosan nagyon lusta Polgári Platform szavazókra. Az abortusz teljes tiltása is nagyban hozzájárult a mobilizációhoz, de most látszik, hogy az önkormányzati választásokon lényegében megismétlődtek ezek a listás eredmények, a kormánykoalíció ugyanúgy ötven százalék fölött szerzett összességét és a polgármester helyek nagy részét elvitte vagy elviszi.

Na most hogy alakítják át? Ez nehéz kérdés. Itt is van egy politikai gát, maga az elnök. Lengyelországban elképesztő erős vétójoga van az elnöknek, ha az elnök nem írja alá, visszadobja a törvényt, lényegében kész, vége. Nincs háromötödös többség, hogy a vétót érvénytelenítsék. Soha nem is volt senkinek az elmúlt 34 évben, most sincs. Ha lenne egy előrehozott választás, akkor se lenne, szerintem. 2025 májusáig Andrzej Duda feltételezhetően minden ilyen dolgot meg fog vétózni. Mint ahogy megvétózta már a közmédia költségvetés

módosításáról szóló törvényt is decemberben, ebből kifolyólag egy nagyobb átalakítást biztos, hogy megvétőzna.

Úgyhogy kiskapukhoz kell folyamodni. Nem csak itt, mindenhol. A kiskapu az, hogy van két - igazából három, mert a TV, rádió és a PAP, a lengyel MTI, a hírügynökség -, ezek egyszemélyes állami részvénytárságok. Tehát a kulturális miniszter gyakorolja a tulajdonosi jogokat az állam részéről, és ez volt a kiskapu, hogy a tulajdonosként leváltotta ennek a három intézménynek az igazgatóját.

Az új igazgató, akit kinevezett decemberben karácsony előtt, azonnal szélnek eresztette a hírszerkesztőségeket. Joggal egyébként, mert hozzáteszem, hogy a köztvé nem vette észre, hogy október 15-én választottak az emberek. Két hónapig tartott a kormányalakítás, mert az elnök elhúzta az alkotmányos keretek között a végsőkéig az új kormány megbízatásának átadását, és a köztvé ez alatt a két hónap alatt úgy viselkedett, mint hogyha a PiS kormányozna, Donald Tuskot és a pártját továbbra is ugyanúgy mutatta be, mint október 15. előtt.

Én nem tudom, mire számítottak, de szerintem a világon nincs demokratikus ország, ahol maradhattak volna ezek az emberek egy köztelevízió szerkesztőségében, teljesen mindegy, hogy világnézetileg milyen, ez egész biztos, hogy elfogadhatatlan és kiegyensúlyozatlan tájékoztatás, ha ezt egyáltalán lehet annak nevezni.

De most ugye megakadt, mert a Munkaügyi Bíróság nem fogadta be a három új kinevezett igazgatónak a szerződését. Ettől függetlenül új szerkesztőségekkel működik a köztelevízió a mai napig. Hát ez egy kicsit olyan ex-lex állapot, de nem nagyon van más. A Nemzeti Médiatanácsot, vagy Országos Médiatanácsot is a PiS töltötte fel a saját embereivel, őket nem igazán lehet jogszerűen eltávolítani, míg le nem jár a mandátumuk.

De ugyanez az Országos Ügyészség létrehozása, ugyanez a Nemzeti Bank, a monetáris tanács, és lehetne sorolni, hogy ezeket, amit a leginkább kifogásol az Európai Unió és az Európai Bíróság, nem lehet elnöki vétó miatt megváltoztatni. De azt gondolom, hogy az Európai Unió, minthogyha bizalmat adott volna a Donald Tusk vezette kormánynak, azzal, hogy annak ellenére, hogy törvényileg nem sikerült visszaállítani, vagy helyreállítani ezeket az intézményrendszereket úgy, hogy az megfeleljen az Európai Unió jogálláság kritériumnak, mégis azt mondta, hogy feloldja az eddig blokkolt pénzeket.

Ez véleményem szerint azt jelenti, hogy az Európai Unió bízik abban, hogy ez a kormány betartja az ígéreteit, és nagyon bízik abban, hogy esetleg 2025-ben egy másik elnöke lesz Lengyelországnak.

P-ZE

Az alapvető nehézség az, hogy mit és hogyan kell visszaalakítani, vagy hogyan tudja visszaalakítani az új kormány - szeretem ezt az akvárium hasonlatot -, ezt a szétvert demokratikus akváriumot. Abból lett egy halászlé, és akkor lehet a halászléből újra akvárium. Ilyen feladattal áll szemben a kormány. Az államfő szerepe kulcs, és alapvetően lassítja is a folyamatokat. A másik, hogy az új kormánynak egyszerre kellett kerülgetni azokat a felügyeleti, illetve bírósági intézményeket, amik relevánsak ebben a folyamatban, és amik foglyul lettek ejtve.

Tehát az egy dolog, hogy a kormány nem rendelkezik ezzel a háromötödös többséggel, hogy felülírják az esetleges Duda által indítványozott vétót, de ráadásul be voltak betonozva ezek a szervek: a Nemzeti Közszoigálatóí Tanács, a Nemzeti Médiatanács; van egy Alkotmánybírószág, ami teljesen átpolitizált, ott Kaczynskiének a jobbkeze a szervek, Julia Przyłębska irányítja a show-t, és ennek megfelelően reagáltak le ezeket a folyamatokat. Ehhez képest Tuskék elég határozottan és gyorsan egyértelművé tették, hogy ők nem fognak várni meg meghátrálni, nem fognak éveket várni, hogy korigáljon magától a rendszer - mert ez is egy lehetőség volt, hogy várnak, és akkor tisztul a rendszer, korigálja ő magát, ezt láttuk egyébként a kommunizmus összeomlásakor is. Tehát elég gyorsan léptek, és ez meg is lepte a Kaczynskiékat. A legtöbb szakértő abban egyetért, hogy erre nem voltak felkészülve, hogy ilyen gyors átalakítások lesznek ilyen rövid időn belül. És nem volt feltétlenül jogalkotási javaslat, hanem egész egyszerűen lesztek a menedzsmentet.

Felmerült a kérdés, hogy most akkor ez jogszerű volt-e vagy nem, erről kialakultak viták, nem volt-e ez túlzás. Egyébként mára a Varsói Kerületi Bíróság megerősítette, hogy magának a TVP-nek a felszámolása, Sienkiewicz kezdeményezése jogilag rendben volt, tehát hogy ez lényegében már lezárt ügynek tekintető.

Én úgy tudom, hogy egyedül talán a lengyel rádióknak a státusza az, ami még nincs eldöntve, vagy legalábbis, hogy nem volt jogilag kipipálva, meg lezárva, hogy akkor ez oké.

Az elmúlt nyolc évvel szemben kritikus alkotmányjogászok szerint a kormány a rendelkezésre álló eszközöket használta a vonatkozó jogrend értelmében, és olyan módszereket alkalmazott,

hogy egy jogellenes állapotot visszalakítsanak. A közszolgálati médiát nem lehet instrumentalizálni, adófizetői pénzből lényegében politikai polarizációt használni, ezt meg kellett szüntetni.

Tehát, hogy ezen az oldalon volt például professzor Eva Łętowska, aki emellett érvelt, de volt olyan is, például Ryszard Piotrowski, aki maga dolgozta ki az alkotmánynak, a kulturális gyökereinek az elméletét, neki ez már sok volt. Azt mondta, hogy szerinte Sienkiewicz nem jogszerűen járt el, és hogy ezt máshogy kellett volna csinálni.

Szerintem nagyon fontos, hogy egy erősen jogtalan állapotot próbáltak megszüntetni. Az elnöknek a költségvetési vétója lényegében maga tette lehetővé azt, hogy ugye fizetésképtelenné vált a média, és meg tudták kezdeni ezt az egészet.

Nekem nem úgy tűnik, hogy itt most egy újabb elitcseréről van szó, hogy akkor gyorsan tömködjük be, és a saját embereinket pakoljuk be, a kádereinket, hogy akkor bőföggék vissza a kormánypropagandát éjjel-nappal. A TVP Info műsorában voltak olyan adások, amik kifejezetten az új kormánynak kedvezőtlen híreket vagy információkat sugároztak, tehát például megszakították a rendes adást, hogy élőben közvetítsék azt a bizalmatlansági szavazást, amit a PiS kezdeményezett az új kulturális miniszterrel szemben pont a TVP-n végrehajtott változtatások miatt. Tehát ilyen az életben nem láttunk a PiS alatt, ezek mind le voltak szedve. Egyébként ez a szavazás elbukott, de nem is ez volt a lényeg, hanem hogy nem nagyon volt rá precedens...

Hogy mit tanulhat Magyarország ebből az esetből? Ahogy Miklós is mondta, annyiban nagyon más a helyzet, hogy itt nem alkotmányozó többséggel bebetonozott intézkedésekről van szó, tehát a PiS-nek nem volt kétharmados többsége, viszont az elnöki vétó kulcsfontosságú, és szerintem az egyik, ami talán levonható fontos tanulságként az az, hogy meg kell találni azokat az alkotmányos szempontból védhető, jogilag alátámasztható megoldásokat, ami semmiképpen nem rontja tovább az amúgy is leromlott jogállamisági állapotokat, hanem megpróbál hosszú távon azon változtatni. Szerintem végtelenül fontos, amit most látunk Lengyelországban is, hogy újra egyre nagyobb teret nyer a fokozottabb társadalmi egyeztetés, bevonás, a tájékoztatás a kölcsönös demokratikus elköteleződés jegyében.

Lengyelországnak is vissza kell térnie erre az útra, hogy kormányzati projektekről, átalakításokról rendszeres, nyilvános konzultációkat folytatnak, állampolgári meghallgatásokat visszaállítanak a Szejmben, civil szervezetekkel folytatnak szorosabb és szélesebb körű

együttműködést. Ezt egyébként látjuk, és szerintem ez jó példa, hogy Lengyelországban a választások után a minisztériumok megkezdték ezt a munkát.

Tehát a külügy után az Igazságügyi Minisztérium egy csomó szaktárccal megtartotta a szakmai egyeztetéseket nem sokkal a választások után, és ehhez valóban megfelelő bázist adhatnak az erős lengyel autonóm, helyi önkormányzatok - ez sajnos Magyarországon már nincs így -, amelyek segítségével az új kormány be tudja csatornázni, és kellőképpen tudja szondázni az állami preferenciákat egy ilyen folyamatban.

Sajnos Magyarországon ez nincs így, mert az Orbán-kormány kiürítette az önkormányzatiságot, és szétverte a helyi autonómiákat, úgyhogy azt gondolom, hogy ebből a szempontból a magyarországi demokratikus erőknél egy kicsit nehezebb dolguk lesz - nem kicsit.